

θρώποις, ὅπως ἐκ τῆς πολυθέου πλάνης αὐτοῦς ἀνακαλέσῃται. Καὶ τελέσας τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν, διὰ σταυροῦ θανάτου ἐγεύσατο ἐκουσίᾳ βουλῇ κατ' οἰκονομίαν μεγάλην.

S. IUSTINUS M. (103/110 †165/166)

APOLOGIA I (ca 152)

- 8 32. [...] Τὸ δὲ εἰρημένον « αἷμα τῆς σταφυλῆς » σημαντικὸν τοῦ ἔχειν μὲν αἷμα τὸν φανησόμενον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος, ἀλλ' ἐκ θείας δυνάμεως [...]. Ὁν τρόπον γὰρ τὸ τῆς ἀμπέλου αἷμα οὐκ ἄνθρωπος πεποίηκεν, ἀλλ' ὁ Θεός, οὕτως καὶ τοῦτο ἐμηνύετο οὐκ ἐξ ἀνθρωπείου σπέρματος γενήσεσθαι τὸ αἷμα, ἀλλ' ἐκ δυνάμεως Θεοῦ, ὡς προέφημεν. Καὶ Ἡσαΐας δὲ ἄλλος προφήτης τὰ αὐτὰ δι' ἄλλων ῥήσεων προφητεύων, οὕτως εἶπεν: « Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἄνθος ἀναθήσεται ἀπὸ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί· καὶ ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν ». Ἄστρον δὲ φωτεινὸν ἀνέτειλε, καὶ ἄνθος ἀνέθη ἀπὸ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, οὗτος ὁ Χριστός. Διὰ γὰρ παρθένου τῆς ἀπὸ τοῦ σπέρματος Ἰακώβ, τοῦ γενομένου πατρός Ἰούδα, τοῦ δεδηλωμένου Ἰουδαίων πατρός, διὰ δυνάμεως Θεοῦ ἀπεκνήθη· καὶ Ἰεσσαί προπάτωρ μὲν κατὰ τὸ λόγιον γεγέννηται· τοῦ δὲ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰούδα κατὰ γένους διαδοχὴν υἱὸς ὑπῆρχεν.

PG
6, 380

corruptione carnem suscepit, hominibusque apparuit, ut eos a falso multorum deorum cultu revocaret. Atque admiranda incarnationis suae dispensatione perfunctus mortem sponte, atque ingenti quodam consilio, per crucem degustavit.

- 8 32. [...] Quod autem dicitur *sanguis uvae*,¹ id significabat eum, qui appariturus erat, sanguinem quidem habiturum, sed non ex humano semine, verum ex divina virtute [...]. Quemadmodum enim uvae sanguinem non homo fecit, sed Deus; ita et hic sanguis significabatur, non ex humano sanguine, sed ex virtute Dei, ut iam diximus, futurus. Atque Isaias alius propheta eadem verbis diversis praedicens sic fatur: *Orietur stella ex Iacob et flos e radice Iesse ascendet, et in brachium eius gentes sperabunt*.² Stella sane lucida exorta est, et flos ascendit e radice Iesse, hic Christus. Nam ex Virgine seminis Iacobi, qui Iudae pater exstitit (Iudam autem Iudaeorum patrem esse ostendimus) per virtutem Dei genitus est. Ac Iesse quidem proavus Christi secundum oraculum fuit; Iacobi autem et Iudae filius secundum generis successionem.

PG
6, 379

¹ Gen. XLIX, 11.

² Isa. XI, 1.

PG
6, 380
*381

33. Καὶ πάλιν ὡς αὐτολεξεὶ διὰ παρθένου μὲν τεχθισόμενος διὰ τοῦ 9
Ἑσαίου προεφητεύθη, * ἀκούσατε. Ἐλέχθη δὲ οὕτως· « Ἴδου ἡ παρθένος ἐν
γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἷόν· καὶ ἐροῦσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· Μεθ' ἡμῶν ὁ
Θεός ». Ἄ γὰρ ἦν ἄπιστα καὶ ἀδύνατα νομιζόμενα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις
γενήσεσθαι, ταῦτα ὁ Θεὸς προεμήνυσε διὰ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος μέλλειν
γίνεσθαι, ἔν', ὅταν γένηται, μὴ ἀπιστηθῆ, ἀλλ' ἐκ τοῦ προειρηθῆσθαι πιστευθῆ.
Ὅπως δὲ τινες μὴ νοήσαντες τὴν δεδηλωμένην προφητείαν, ἐγκαλέσωσιν
ἡμῖν ἅπερ ἐνεκαλέσαμεν τοῖς ποιηταῖς εἰποῦσιν ἀφροδισίων χάριν ἐληλυθῆναι
ἐπὶ γυναῖκας τὸν Δία, διασαφῆσαι τοὺς λόγους πειρασώμεθα. Τὸ οὖν· « Ἴδου ἡ
παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει », σημαίνει οὐ συνουσιασθεῖσαν τὴν παρθένον συλ-
λαβεῖν. Εἰ γὰρ ἐσυνουσιάσθη ὑπὸ ὄτουοῦν, οὐκ ἔτι ἦν παρθένος· ἀλλὰ δύναμις
Θεοῦ, ἐπελθοῦσα τῇ Παρθένῳ, ἐπεσκίασεν αὐτήν, καὶ κυοφορῆσαι παρθένον
οὔσαν πεποίηκε. Καὶ ὁ ἀποσταλεὶς δὲ πρὸς αὐτὴν τὴν παρθένον κατ' ἐκεῖνο
τοῦ καιροῦ ἄγγελος Θεοῦ, εὐηγγελίσσατο αὐτὴν εἰπών· « Ἴδου συλλήψῃ ἐν
γαστρὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ τέξῃ υἷόν, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται·
καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ
ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν » ὡς οἱ ἀπομνημονεύσαντες πάντα τὰ περὶ τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐδίδαξαν· οἷς ἐπιστεῦσαμεν· ἐπειδὴ καὶ διὰ

PG
6, 379
*382

33. Iam vero quemadmodum ex virgine oriturum conceptis ver- 9
bis Isaias praedixerit, audite. Sic * autem locutus est: *Ecce Virgo in
utero habebit, et pariet filium, et dicent super nomine eius: Nobiscum
Deus.*¹ Quae enim incredibilia erant et fieri non posse hominibus
videbantur, ea Deus per Spiritum propheticum futura praenuntia-
vit, ut cum evenissent, fides eis non derogaretur, sed ex eo quod
essent praedicta, crederentur. Ne qui autem prolatam prophetiam
minus intelligentes, eadem nobis obiiciant, quae poëtis, Iovem di-
centibus ad mulieres rei venereae causa ventitasse, obiecimus; verba
explanare tentemus. Illud igitur: *Ecce Virgo in utero habebit*, signi-
ficat absque concubitu concepturam. Nam si cum aliquo consue-
visset, non iam esset virgo. Sed virtus Dei superveniens Virgini
obumbravit eam, fecitque ut tum, cum esset Virgo, praegnaret. Et
qui tunc ad ipsam Virginem missus est Angelus Dei, sic laetum ei
nuntium attulit: *Ecce concipies in utero ex Spiritu sancto, et paries
filium, et Filius Altissimi vocabitur: et vocabis nomen eius Iesum.*
*Ipsae enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*² quemad-
modum docuerunt, qui omnia ad Salvatorem nostrum Iesum Chri-
stum pertinentia litteris mandarunt; quibus quidem credimus, quia

¹ Isa. VII, 14.

² Lc. I, 31, 32; Matth. I, 21.

Ἡσαίου τοῦ προδεδηλωμένου τὸ προφητικὸν Πνεῦμα τοῦτον γενησόμενον, ὡς προσηγνόμενον, ἔφη. Τὸ Πνεῦμα οὖν καὶ τὴν δύναμιν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἄλλο νοῆσαι θέμις, ἢ τὸν Λόγον, ὃς καὶ πρωτότοκος τῷ Θεῷ ἐστι, Μωσῆς ὁ προδεδηλωμένος προφήτης ἐμήνυσε. Καὶ τοῦτο, ἐλθὼν ἐπὶ τὴν Παρθένον καὶ ἐπισκιάσαν, οὐ διὰ συνουσίας, ἀλλὰ διὰ δυνάμεως ἐγκύμονα κατέστησε. Τὸ δὲ Ἰησοῦς ὄνομα τῇ Ἑβραϊδὶ φωνῇ σωτὴρ τῇ Ἑλληνίδι διαλέκτῳ δηλοῖ. Ὅθεν καὶ ὁ ἄγγελος πρὸς τὴν Παρθένον εἶπε· «Καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν». Ὅτι δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ θεοφοροῦνται οἱ προφητεῦντες εἰ μὴ λόγῳ θείῳ, καὶ ὑμεῖς, ὡς ὑπολαμβάνω, φήσετε.

DIALOGUS CUM TRYPHONE IUDAEO

- 10 23. [...] Καὶ μηδὲν μηδενὸς ἀποκριναμένου, Διὰ ταῦτά τοι, ὦ Τρύφων, PG 6, 525
καὶ τοῖς βουλομένοις προσηλύτοις γενέσθαι, κηρύξω ἐγὼ θεῖον λόγον, ὃν παρ' ἐκείνου ἤκουσα τοῦ ἀνδρός. Ὅρατε ὅτι τὰ στοιχεῖα οὐκ ἀργεῖ, οὐδὲ σαββατίζεις μείνατε ὡς * γεγένησθε. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ Ἀβραάμ οὐκ ἦν χρεῖα περιτομῆς, οὐδὲ *528
πρὸ Μωϋσέως σαββατισμοῦ καὶ ἑορτῶν καὶ προσφορῶν, οὐδὲ νῦν, μετὰ τὸν κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ δίχα ἁμαρτίας τῆς ἀπὸ γένους τοῦ Ἀβραάμ παρθένου γεννηθέντα Υἱὸν Θεοῦ Ἰησοῦν Χριστόν, ὁμοίως ἐστὶ χρεῖα.
- 11 43. Ὡς οὖν ἀπὸ Ἀβραάμ ἤρξατο περιτομή, καὶ ἀπὸ Μωϋσέως σάββατον PG 6, 565

per eum etiam, quem iam diximus, Isaiam Spiritus propheticus illum ita, uti exposuimus, nasciturum dixit. Spiritum igitur et virtutem quae a Deo est, nihil aliud fas est intelligere, quam Verbum, quod et Deo primogenitum est, ut is, quem iam diximus, Moyses propheta indicavit. Atque hic Spiritus cum in Virginem illapsus esset, eique obumbrasset, illam non ex concubitu, sed ex virtute praegnantem effecit. Iesus autem, hebraicae linguae nomen, idem sonat graeco sermone ac Salvator. Unde angelus ad virginem dixit: *Et vocabis nomen Iesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Vaticinantes autem dum divinitus efferuntur, nulla alia re efferri, quam verbo divino, vos quoque, arbitrator, dicetis.

- 10 23. [...] Nemine respondente, tibi ergo, Trypho, et iis qui proselyti esse voluerint, divinam doctrinam, quam ex illo viro audivi, praedicabo. Videtis ut elementa nec * sabbata agant? Manete ut *527
nati estis. Si enim nec ante Abraham circumcisione, nec ante Moysen sabbato, feriis et muneribus opus erat; neque etiam similiter opus est, postquam secundum voluntatem Patris absque peccato ex Virgine ab Abraham oriunda genitus est Filius Dei Iesus Christus.
- 11 43. Quemadmodum igitur ab Abrahamo * circumcisio, a Moyse PG 6, 566
*567

*568 * καὶ θυσίαι καὶ προσφοραὶ καὶ ἑορταί, καὶ ἀπεδείχθη διὰ τὸ σκληροκάρδιον τοῦ λαοῦ ὑμῶν ταῦτα διατετάχθαι, οὕτως παύσασθαι ἔδει κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλὴν εἰς τὸν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Δαβὶδ Παρθένου γεννηθέντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ Χριστόν· ὅστις καὶ αἰώνιος νόμος, καὶ καινὴ διαθήκη τῷ παντὶ κόσμῳ ἐκηρύσσεται προελευσόμενος, ὡς αἱ προλελεγμένα προφητεῖα σημαίνουσι.

PG
6, 568

43. [...] Ἐτι καὶ ἵνα ὃν τρόπον γέγονεν ἐν κόσμῳ γεννηθεῖς, ἐπιγνῶναι ἔχουσιν οἱ πιστεύοντες αὐτῷ ἄνθρωποι, διὰ τοῦ αὐτοῦ Ἡσαίου τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ὡς μέλλει γίνεσθαι προεφήτευσεν οὕτως· « Καὶ προσέθετο Κύριος λαλῆσαι τῷ Ἀχάζ, λέγων· Αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἀχάζ· Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον. Καὶ εἶπεν Ἡσαίας· Ἀκούετε δὴ, ὁ οἶκος Δαβὶδ· Μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον. Ἴδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελεσθαι πονηρά, καὶ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν· διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρά, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ

12

autem sabbatum et victimae et munera et feriae incoeperant, atque, ut demonstratum est, ob duritiam cordis populi vestri instituta fuerant, ita ea desinere oportebat in eum, qui secundum voluntatem Patris, ex Virgine generis Abrahæ, tribus Iuda et stirpis David, genitus est, Filium Dei Christum; qui et lex aeterna et novum testamentum universo mundo praedicabatur adventurus, ut iam allata oracula demonstrant.

PG
6, 567

43. [...] Praeterea ut possent qui in eum credunt, quonam modo genitus in mundum venerit, agnoscere; per eundem Isaiam Spiritus propheticus rem, ut erat eventura, praedixit his verbis: « Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum, sive in excelsum. Et dixit Achaz: Non petam, neque tentabo Dominum. Et dixit Isaias: Audite tunc, domus David: Numquid parum vobis est certamen praebere hominibus? Et quomodo Domino praebetis certamen? Propterea dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel. Butyrum et mel comedet, antequam sciat, aut praeeligat mala et eligat bonum; quoniam antequam cognoscat puer bonum, vel malum, reprobatur mala, eligendo bonum.¹ Antequam sciat puer vocare patrem, aut matrem, tollet

12

¹ Isa. VII, 10-15.

καὶ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. Καὶ καταληφθήσεται ἡ γῆ ἣν σὺ σκληρῶς οἴσεις ἀπὸ προσώπου τῶν δύο βασιλέων. Ἀλλ' ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ σέ καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου ἡμέρας, αἱ οὐδέπω ἦκασιν * ἐπὶ σέ, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀφείλεν Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων ». "Ὅτι μὲν οὖν ἐν τῷ γένει τῷ κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραάμ, οὐδεὶς οὐδέποτε ἀπὸ παρθένου γεγένηται, οὐδὲ λέλεκται γεγενημένος, ἀλλ' ἡ οὗτος ὁ ἡμέτερος Χριστός, πᾶσι φανερόν ἐστιν. Ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν τολμᾶτε λέγειν, μηδὲ εἰρῆσθαι ἐν τῇ προφητείᾳ τοῦ Ἡσαίου· « Ἴδου ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει », ἀλλ' « Ἴδου ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ λήφεται καὶ τέξεται υἱόν »· καὶ ἐξηγεῖσθε τὴν προφητείαν ὡς εἰς Ἐζεκιάν τὸν γενόμενον ὑμῶν βασιλέα, πειράσομαι καὶ ἐν τούτῳ καθ' ὑμῶν βραχέα ἐξηγησασθαι, καὶ ἀποδείξαι εἰς τοῦτον εἰρῆσθαι τὸν ὁμολογούμενον ὑφ' ἡμῶν Χριστόν.

*569

13 66. Κἀγὼ πάλιν ἀναλαβὼν τὸν λόγον, ὀπίθεν τὴν ἀρχὴν ἐπεπαύμην ἀποδεικνύων, ὅτι ἐκ Παρθένου γεννητός, καὶ διὰ Παρθένου γεννηθῆναι αὐτὸν διὰ Ἡσαίου ἐπεπροφήτευτο, καὶ αὐτὴν τὴν προφητείαν πάλιν ἔλεγον. Ἔστι δὲ αὕτη· « Καὶ προσέθετο Κύριος λαλῆσαι τῷ Ἀχάζ λέγων· Αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἀχάζ· Οὐ μὴ αἰτήσω οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον. Καὶ εἶπεν Ἡσαΐας· Ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαβίδ·

PG
6, 628

virtutem Damasci et spolia Samariae coram rege Assyriorum,¹ et capietur terra, quam tu duriter feres a facie duorum regum. Sed adducet Deus super te, et super populum tuum, et super domum patris tui, dies, qui necdum venerunt super te, a die, quo abstulit Ephraim a Iuda, regem Assyriorum».² Neminem * sane in Abrahae secundum carnem genere unquam exstitisse, praeter hunc Christum nostrum, qui ex Virgine natus esset, aut natus diceretur, omnibus manifestum est. Sed quia vos ac magistri vestri asserere audetis non dictum esse in prophetia Isaiae: « Ecce virgo in utero habebit », sed: « Ecce adolescentula in utero concipiet et pariet filium »; et quia prophetiam ita exponitis, quasi in Ezechiam, qui rex vester fuit, dicta esset; conabor de hoc quoque contra vos pauca disserere, et in hunc, quem Christum esse confitemur, dictam demonstrare.

*570

13 66. Tum ego revocato sermone, quem initio intermiseram, cum eum ex Virgine genitum esse, atque hanc ex Virgine generationem per Isaiam praedictam fuisse demonstrarem, ipsum vaticinium denovo recitavi in haec verba: *Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi ipsi signum a Domino Deo tuo in profundum, sive in excelsum. Et dixit Achaz: Non petam, neque tentabo Dominum. Et dixit Isaias: Audite nunc, domus David: Nunquid parum vobis*

PG
6, 628¹ Isa. VIII, 4.² Isa. VII, 16-17.

μη μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· Ἴδου ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· βούτυρον καὶ μέλι φάγεται· πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρά, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον κακὸν ἢ ἀγαθόν, ἀπειθεῖ πονηρὰ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκύλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων, καὶ καταληφθήσεται ἡ γῆ, σκληρῶς οἴσεις ἀπὸ προσώπου τῶν δύο βασιλέων. Ἄλλ' ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ σέ, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου ἡμέρας αἰ οὐδέποτε ἤκασιν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀφεῖλεν Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα, τὸν βασιλέα Ἀσσυρίων». Καὶ ἐπέφερον· Ὅτι μὲν οὖν ἐν τῷ γένει τοῦ κατὰ σάρκα Ἀβραάμ οὐδεὶς οὐδέποτε ἀπὸ Παρθένου γεγέννηται, οὐδὲ λέλεκται γεγεννημένος, ἀλλ' ἢ * οὗτος ὁ ἡμέτερος Χριστός, πᾶσι φανερόν ἐστι.

*629

PG
6, 652

75. Εἰ οὖν ἐν τσαύταις μορφαῖς οἶδαμεν πεφανερῶσθαι τὸν Θεὸν ἐκεῖνον τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Μωσεῖ, πῶς ἀποροῦμεν καὶ ἀπιστοῦμεν κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων βουλὴν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν διὰ παρθένου γεννηθῆναι μὴ δεδυνῆσθαι, καὶ ταῦτα ἔχοντες Γραφὰς τσαύτας, ἐξ ὧν συνοῆσαι ἔστι διαρρήδην ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς βουλὴν καὶ τοῦτο γέγονεν;

14

*est certamen praebere hominibus? Et quomodo Domino praebetis certamen? Propterea dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel: butyrum et mel comedet; antequam sciat, aut praeeligat mala, eligat bonum. Quoniam antequam cognoscat puer malum aut bonum, reprobabat malitiam, eligendo bonum.*¹ Quia, antequam sciat puer vocare patrem aut matrem, tollet virtutem Damasci, et spolia Samariae coram rege Assyriorum, et capietur terra, quam tu duriter feres, a facie duorum regum.² Sed adducet Deus super te, et super populum tuum, et super domum patris tui, dies, qui necdum venerunt ab eo die, quo abstulit Ephraim a Iuda, regem Assyriorum».³ Deinde haec adieci: Neminem quidem in Abrahae secundum carnem genere exstitisse, praeter hunc Christum nostrum, qui ex * Virgine natus esset aut natus diceretur, omnibus perspicuum est.

*630

PG
6, 651

75. Igitur si tot in formis Deum Abrahae et Iacob et Moysi visum esse scimus, cur haeremus incerti nec credere volumus eum secundum voluntatem Patris universorum etiam hominem ex virgine nasci potuisse, cum praesertim tot habeamus Scripturas ex quibus aperte intelligere liceat id quoque de Patris voluntate factum esse?

14

¹ Isa. VII, 10-16.² Isa. VIII, 4.³ Isa. VII, 17.

- 15 78. [...] Ἰωσήφ δὲ ὁ τὴν Μαρίαν μεμνηστευμένος, βουλευθεὶς πρότερον ἐκβαλεῖν τὴν μνηστὴν αὐτῷ Μαριάμ, νομίζων ἐγκυμονεῖν αὐτὴν ἀπὸ συνουσίας ἀνδρός, τουτέστιν ἀπὸ πορνείας, δι' ὀράματος κεκέλευστο μὴ ἐκβαλεῖν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰπόντος αὐτῷ τοῦ φανέντος ἀγγέλου, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἀγίου ὃ ἔχει κατὰ γαστρός ἐστι. Φοβηθεὶς οὖν, οὐκ ἐκθέβληκεν αὐτήν. PG
6, 657
- 16 84. Καὶ τό· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν», εἰς τοῦτον προεῖρητο. Εἰ γὰρ μὴ ἐκ Παρθένου οὗτος, περὶ οὗ Ἡσαΐας ἔλεγεν, ἔμελλεν γεννᾶσθαι, εἰς ὃν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐβόα· «Ἰδοὺ Κύριος αὐτὸς ἡμῖν δώσει σημεῖον· Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν»; Εἰ γὰρ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἅπασιν πρωτοτόκοις καὶ οὗτος γεννᾶσθαι ἐκ συνουσίας ἔμελλε, τί καὶ ὁ Θεὸς σημεῖον ὃ μὴ πᾶσι τοῖς πρωτοτόκοις κοινόν ἐστιν, ἔλεγε ποιεῖν; Ἄλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς σημεῖον, καὶ πιστὸν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἔμελλε γίνεσθαι, τουτέστι διὰ παρθενικῆς μήτρας τὸν πρωτότοκον τῶν πάντων ποιημάτων σαρκοποιηθέντα ἀληθῶς παιδίον γενέσθαι, προλαβὼν αὐτὸ διὰ τοῦ προφητικῷ Πνεύματος, κατὰ ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον, ἀνιστόρησα ὑμῖν, προεκήρυξεν, ἵνα ὅταν γένηται, δυνάμει καὶ βουλῇ τοῦ τῶν ὄλων Ποιητοῦ γενόμενον γνωσθῇ· ὡς καὶ ἀπὸ πλευρᾶς μιᾶς τοῦ Ἀδάμ ἡ Εὐὰ γέγονε, καὶ ὡσπερ τᾶλλα πάντα ζῶα λόγῳ Θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἐγεννήθη. Ὑμεῖς δὲ καὶ ἐν τούτοις παραγρά-

- 15 78. [...] Ac Ioseph quidem Mariae sponsus, cum prius vellet sponsam suam eicere, arbitratus ex viri consuetudine, id est ex stupro gravidam esse; viso ipsi oblato iussus est uxorem suam non eicere, asserente angelo, qui ei apparebat, ex Spiritu sancto esse, quod illa in utero habebat. Metu igitur percussus eam non eiecit. PG
6, 658
- 16 84. Atque illud etiam: *Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium*,¹ in eum praedictum fuerat. Nam si ille, de quo loquebatur Isaias, non erat ex Virgine nasciturus, quis tandem ille est de quo Spiritus sanctus clamabat: *Ecce Dominus ipse nobis dabit signum: Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium?* Nam si hic quoque, perinde ac alii omnes primogeniti, ex concubitu oriturus erat, cur Deus ipse signum, quod minime omnibus primogenitis commune esset, daturum se dicebat? Sed quod vere signum est, quodque certum humano generi futurum erat, nempe ex virginali utero Primogenitum omnium rerum conditarum, carnem factum, vere puerum nasci, id praeoccupans per Spiritum sanctum aliis atque aliis modis, ut vobis exposui, praenuntiavit, ut cum factum esset, potestate et voluntate Creatoris universorum factum esse agnosceretur; quemadmodum ex una Adae costa Eva genita est, ac caetera omnia animantia verbo Dei initio generata sunt. Vos autem in his

¹ Isa. VII, 14.

*876 φειν τὰς ἐξηγήσεις ἅς ἐξηγήσαντο οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεῖ γενομένῳ, τολμᾶτε, λέγοντες μὴ ἔχειν τὴν Γραφὴν ὡς ἐκεῖνοι ἐξηγήσαντο, ἀλλ', « Ἰδοῦ », φησὶν, « ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἔξει » ὡς μεγάλων * πραγμάτων σημαινομένων, εἰ γυνὴ ἀπὸ συνουσίας τίκτειν ἔμελλεν· ὅπερ πᾶσαι αἱ νεάνιδες γυναῖκες ποιοῦσι πλὴν τῶν στειρῶν· ἅς καὶ αὐτὰς βουληθεὶς ὁ Θεὸς γεννᾶν ποιῆσαι δυνατός. Ἡ μήτηρ γὰρ τοῦ Σαμουὴλ μὴ τίκτουσα, διὰ βουλήν Θεοῦ τέτοκε· καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἁγίου πατριάρχου Ἀβραάμ, καὶ Ἐλισάβετ ἡ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην τεκοῦσα, καὶ ἄλλαι τινὲς ὁμοίως. Ὡστε οὐκ ἀδύνατον ὑπολαμβάνειν δεῖ ὑμᾶς πάντα δύνασθαι τὸν Θεὸν ὅσα βούλεται. Καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἐπεπροφήτευτο μέλλειν γίνεσθαι, μὴ παραγράφειν ἢ παρεξηγεῖσθαι τολμᾶτε τὰς προφητείας· ἐπεὶ ἑαυτοὺς μόνους ἀδικήσετε, τὸν δὲ Θεὸν οὐ βλάψετε.

PG
6, 709

100. [...] « Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός· οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ καὶ οἷς ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ ». Ἀπεκάλυψεν οὖν ἡμῖν πάντα ὅσα καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ νενοήκαμεν, γνόντες αὐτὸν πρωτότοκον μὲν τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων· καὶ τῶν πατριαρχῶν υἱόν, ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀπὸ γένους αὐτῶν Παρθένου σαρκοπαιηθεὶς, καὶ ἄνθρωπος ἀειδής, ἄτιμος καὶ παθητὸς ὑπέμεινε γενέσθαι. Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ

17

*675 quoque interpretationes, quas seniores vestri edidere, cum apud Ptolomaeum Aegyptiorum regem essent, pervertere audetis, Scripturam asserentes * non habere, ut illi exposuerunt, sed: « Ecce adolescentula in utero habebit ». Quasi vero res magnae significarentur, si mulier ex concubitu paritura esset; quod iuniores omnes mulieres faciunt, exceptis sterilibus; quanquam ut istae etiam pariant potest Deus efficere, si velit. Samuelis enim mater cum non pareret, Dei voluntate peperit: sic etiam uxor Abrahae, sancti illius patriarchae, et Elisabeth, quae Ioannem Baptistam genuit, et quaedam aliae similiter. Quapropter nihil omnino suspicari debetis, quod non possit Deus facere, si velit. Imprimis vero cum praedictum sit ita eventurum, ne prophetias adulterare aut prava interpretatione detorquere audeatis; si quidem vobis iniuriam solis facietis, Deum autem nihil laedetis.

PG
6, 710

100. [...] *Nemo novit Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater, et cui Filius revelaverit.*¹ Nobis igitur revelavit omnia quaecumque etiam ex Scripturis per eius gratiam intelleximus, cum agnoscentes primogenitum Dei esse, et ante res omnes creatas, et patriarcharum filium, ut qui ex Virgine ab eis orta caro factus, informis homo et inglorius et perpeccionibus obnoxius fieri voluerit. Hinc in sermo-

17

¹ Matth. XI, 27.

ἔφη, ὅτε περὶ τοῦ πάσχειν αὐτὸν μέλλειν διελέγετο, ὅτι· « Δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι ». Υἱὸν οὖν ἀνθρώπου ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἥτοι ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς διὰ Παρθένου, ἥτις ἦν (ὡς ἔφην) ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ, καὶ Ἰακώβ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἀβραάμ γένους· ἢ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν τὸν Ἀβραάμ πατέρα καὶ τούτων τῶν κατηριθμημένων, ἐξ ὧν κατάγει ἡ Μαρία τὸ γένος. Καὶ γὰρ πατέρας τῶν γεννωμένων ταῖς θυγατράσιν αὐτῶν τέχνων τοὺς τῶν θηλειῶν γεννήτορας ἐπιστάμεθα. Καὶ γὰρ Υἱὸν Θεοῦ Χριστὸς κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀποκάλυψιν ἐπιγόνοντα αὐτὸν ἓνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Σίμωνα πρότερον καλούμενον ἐπωνόμασε Πέτρον· καὶ Υἱὸν Θεοῦ γεγραμμένον αὐτὸν ἐν ταῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἔχοντες, καὶ Υἱὸν αὐτὸν λέγοντες, νενόηκαμεν, καὶ πρὸ πάντων ποιημάτων, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς δυνάμει αὐτοῦ καὶ βουλῇ προελθόντα (ὅς καὶ Σοφία, καὶ Ἡμέρα, καὶ Ἀνατολή, καὶ Μάχαιρα, καὶ Λίθος, καὶ Ῥάβδος, καὶ Ἰακώβ, καὶ Ἰσραήλ, κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον ἐν ταῖς τῶν προφητῶν λόγοις προσηγόρευται)· καὶ διὰ τῆς Παρθένου ἄνθρωπος γεγονέναι, ἓνα καὶ δι' ἧς ὁδοῦ ἢ ἀπὸ τοῦ ὄψεως παρακοῆ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ καὶ * κατὰ λυσιμὴν λάβῃ. Παρθένος γὰρ οὕσα Εὐα καὶ ἄφθορος, τὸν λόγον τὸν ἀπὸ τοῦ ὄψεως συλλαβοῦσα, παρακοῆν καὶ θάνατον ἔτεκε. Πίστιν δὲ καὶ χαρὰν λαβοῦσα Μαρία ἡ Παρθένος,

*712

nibus suis dicebat, cum de futura sua passione dissereret: *Oportet Filium hominis multa pati, et reprobari a Pharisaeis et Scribis et crucifigi et tertia die resurgere.*¹ Filium igitur hominis seipsum dicebat, vel quia natus erat ex Virgine, quae, ut iam dixi, ex Davidis et Iacobi et Isaaci et Abrahami genere orta erat; vel quia ipsius pater exstitit Abraham et eorum quos recensui, ex quibus genus ducit Maria. Nam qui feminas genere, eos liberorum, quos filiae suscipiunt, patres esse scimus. Nam et unum ex discipulis suis, qui eum revelante ipsius Patre Filium Dei Christum esse agnoverat, Petrum appellavit eum prius Simon vocaretur. Et cum eum Filium Dei esse in commentariis apostolorum scriptum legamus, et Filium dicimus illum et esse intelligimus, ac ante omnes res creatas ex Patre, ipsius virtute et voluntate, prodiisse (qui quidem et Sapientia et Dies et Oriens et Gladius et Lapis et Virga et Iacob et Israel alio atque alio modo in prophetarum libris appellatus est) et ex Virgine hominem esse factum, ut qua via initium orta a serpente inobedientia accepit, eadem et dissolutionem acciperet. Eva enim cum virgo esset et incorrupta, sermone serpentis concepto, inobedientiam et mortem peperit. Maria autem Virgo, cum fidem et gau-

¹ Matth. XVI, 21.

εὐαγγελιζομένου αὐτῇ Γαβριὴλ ἀγγέλου, ὅτι Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' αὐτὴν ἐπελεύσεται, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει αὐτήν· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς ἅγιόν ἐστιν Υἱὸς Θεοῦ, ἀπεκρίνατο· « Γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου ». Καὶ διὰ ταύτης γεγέννηται οὗτος, περὶ οὗ τὰς τοσαύτας Γραφὰς ἀπεδείξαμεν εἰρησθαι, δι' οὗ ὁ Θεὸς τὸν τε ὄφιν καὶ τοὺς ὁμοιωθέντας ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους καταλύει· ἀπαλλαγὴν δὲ τοῦ θανάτου τοῖς μεταγινώσκουσιν ἀπὸ τῶν φαύλων καὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἐργάζεται.

PG
6, 712

101. Τὰ δὲ ἀκόλουθα τοῦ ψαλμοῦ ταῦτα ἐν οἷς λέγει· « Ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν· ἤλπισαν, καὶ ἐρρύσω αὐτούς. Πρὸς σέ ἐκέκραξαν, καὶ οὐ κατησχύνθησαν. Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ὄνειδος ἀνθρώπων, καὶ ἐξουθένημα λαοῦ », δηλωτικὰ ἐστὶ τοῦ καὶ πατέρας αὐτὸν ὁμολογεῖν τοὺς ἐλπίσαντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ σωθέντας ὑπ' αὐτοῦ, οἵτινες καὶ πατέρες ἦσαν τῆς Παρθένου, δι' ἧς ἐγεννήθη ἄνθρωπος γενόμενος· καὶ αὐτὸς σωθῆσθαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ μνηῶν, ἀλλ' οὐ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἢ ἰσχύϊ πράττειν τι καυχώμενος.

18

PG
6, 720
*721

105. [...] Μονογενὴς γὰρ ὅτι ἦν τῷ Πατρὶ * τῶν ὄλων οὗτος, ἰδίως ἐξ αὐτοῦ Λόγος καὶ δύναμις γεγεννημένος, καὶ ὕστερον ἄνθρωπος διὰ τῆς Παρθένου γενόμενος, ὡς ἀπὸ τῶν ἀπομνημονευμάτων ἐμάθομεν, προεδήλωσα.

19

*711 dium percepisset, nuntianti * angelo Gabrieli laetum nuntium, nempe Spiritum Domini in eam superventurum et virtutem Altissimi ei obumbraturam, ideoque id quod nasceretur ex ea sanctum, esse Filium Dei, respondit: *Fiat mihi secundum verbum tuum.*¹ Ex hac ille genitus est, de quo tot Scripturas dictas esse demonstravimus, per quem Deus serpentem, eique assimilatos angelos et homines profligat; eos autem qui prave factorum poenitentiam agunt et in eum credunt, a morte liberat.

PG
6, 711

101. Quae autem in psalmo sequuntur: *In te speraverunt patres nostri, speraverunt et liberasti eos, ad te clamaverunt et non sunt confusi. Ego autem sum vermis et non homo: opprobrium hominum et abiectio populi;*² ea declarant patres ab illo agnosci eos, qui speraverunt in Deum, et ab eo salvi facti sunt, qui quidem et patres erant Virginis illius, ex qua genitus est homo factus: simulque ipse demonstrat sese ab eodem Deo servatum iri, nec se voluntate sua aut viribus quidquam facere gloriatur.

18

PG
6, 719
*722

105. [...] Unigenitum enim illum Patri * universorum esse, proprie Verbum et virtutem ex eo genitum, atque postea hominem natum ex Virgine, ut ex commentariis didicimus, iam antea demonstravi.

19

¹ Lc. I, 38.

● PG 6, 361, 377, 397, 409, 425, 572, 580, 585, 605, 620, 641, 676, 684, 713, 717, 753, 773.

■ PG 6, 1224, 1308, 1309, 1388, 1389.

² Ps. XXI, 6-7.

- 20 113. [...] "Οτι γὰρ * Ἰησοῦς ἦν ὁ Μωϋσεῖ καὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπλῶς πατριάρχαις φανείς καὶ ὁμιλήσας, τῷ τοῦ Πατρὸς θελήματι ὑπηρετῶν, ἀπέδειξα· ὃς καὶ ἄνθρωπος γεννηθῆναι διὰ τῆς Παρθένου Μαρίας ἦλθε, καὶ ἔστιν ἀεὶ, ἐρῶ. PG
6, 736
*737
- 21 120. Ὁρᾶτε μέντοι ὡς καὶ τῷ Ἰσαάκ τὰ αὐτὰ καὶ τῷ Ἰακώβ ὑπισχεῖται. Οὕτω γὰρ λέγει τῷ Ἰσαάκ· « Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ». Τῷ δὲ Ἰακώβ· « Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου ». Οὐκέτι τοῦτο τῷ Ἡσαῦ, οὐδὲ τῷ Ῥουβὶμ λέγει, οὐδὲ ἄλλῳ τινί, ἀλλ' ἐκείνοις ἐξ ὧν ἐμελλεν ἔσσεσθαι κατὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν διὰ τῆς Παρθένου Μαρίας ὁ Χριστός. Εἶγε δὲ καὶ τὴν εὐλογίαν Ἰούδα καταμάθοις, ἴδοις ἂν ὃ λέγω. PG
6, 753
- 22 127. [...] Οὔτε οὖν Ἀβραάμ, οὔτε Ἰσαάκ, οὔτε Ἰακώβ, οὔτε ἄλλος ἄνθρωπον εἶδε τὸν Πατέρα καὶ ἀβέβητον Κύριον τῶν πάντων ἀπλῶς, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν κατὰ βουλὴν τὴν ἐκείνου καὶ Θεὸν ὄντα Υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἄγγελον ἐκ τοῦ ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ· ὃν καὶ ἄνθρωπον γεννηθῆναι διὰ τῆς Παρθένου βεβούληται· ὃς καὶ πῦρ ποτε γέγονε τῇ πρὸς Μωϋσεῶσα ὁμιλίᾳ τῇ ἀπὸ τῆς βάτου. PG
6, 773

- 20 113. [...] Iesum enim ipsum * illum fuisse, qui Moysi et Abrahæ et aliis omnibus patriarchis visus est, et cum eis collocutus, cum Patris voluntati ministraret, iam a me demonstratum est; qui et advenit ut homo fieret ex Virgine Maria, ac semper est. PG
6, 735
*738
- 21 120. Videte quomodo eadem et Isaac et Iacob promittat. Ita enim dicit ad Isaac: *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.*¹ Et ad Iacob: *Et benedicentur in te omnes tribus terræ et in semine tuo.*² Non id iam Esau aut Ruben dicit, aut alii cuiquam, sed iis ex quibus Christus, secundum illam ex Virgine Maria dispensationem, oriturus erat. Quod si et Iudæ benedictionem consideres, quæ dico perspicies. PG
6, 754
- 22 127. [...] Nec Abraham igitur, nec Isaac, nec Iacob, nec quisquam ex hominibus illum omnium omnino, ac ipsius Christi Patrem et Dominum non enarrabilem vidit; sed eum, qui secundum ipsius voluntatem et Deus est ipsius Filius, et angelus ex eo quod ministret ipsius voluntati; quem et hominem nasci ex Virgine voluit; qui et ignis aliquando fuit in colloquio cum Moyse ex rubo. PG
6, 774

¹ Gen. XXII, 18.

² Gen. XXVIII, 14.